

## השתתפות נשים בישראל בכח-העבודה מה ניתן ללמוד מהשוואה בינלאומית

### עיקרי הממצאים

- ? שיעור ההשתתפות של נשים בכח העבודה בישראל (גילאי +15) הגיע ל 45.8% בשנת 1997.
- ? מהשוואת שיעור זה לשיעור ההשתתפות של נשים בכח העבודה ב- 16 מדינות מפותחות אחרות בעולם, נמצא כי ישראל נמצאת בשוליים התחתונים של קבוצת המדינות בעלות שיעורי השתתפות בינוניים (45% - 55%).
- ? מדינות סקנדינביה וצפון אמריקה בולטות בשיעורי השתתפות גבוהים (70% - 56%) ואילו מדינות מערב אירופה השמרניות (בעיקר ספרד ואיטליה) הינן בעלות שיעורי השתתפות נמוכים (44% - 30%).
- ? בחינת שיעורי ההשתתפות של קבוצת הגילאים 25 54 מאפשרת לנטרל משתנים מתערבים כגון השתלבות במסגרת לימודים ושרות צבאי המשפיעים על קבוצת הגיל הצעירה, ומבנה דמוגרפי והתערבות מוסדית לגבי פרישה מעבודה המשפיעים על קבוצת הגיל המבוגרת.
- ? מהשוואת שיעורי ההשתתפות של גילאי העבודה העיקריים (גילאי 25 54), עולה ששיעורים אלה בישראל קרובים יותר לאלה של מדינות בעלות שיעורי השתתפות גבוהים, אם כי מיקומנו היחסי נשאר דומה. שיעור ההשתתפות של קבוצת גיל זו בישראל עומד על 65.8% לעומת 76.7% בארה"ב.
- ? מיקומה היחסי של ישראל בהשוואה למדינות מפותחות אחרות לא השתנה במהלך שני העשורים האחרונים, לגבי גילאי 25 54.
- ? בהנחה, שהגידול בשיעור ההשתתפות ימשיך באותו קצב שאיפיו את העשור האחרון, שיעור ההשתתפות של נשים בכח העבודה בישראל ישתווה לשיעורים הנוכחיים של 'מועדון' המדינות בעלות שיעורי השתתפות גבוהים עוד כ- 10 15 שנים.
- ? שיעור ההשתתפות של נשים ילידות ישראל בקבוצת הגיל 25 54 (76.2%) דומה לשיעורי ההשתתפות במדינות צפון אמריקה. הקבוצה הבולטת בשיעור השתתפות נמוך הינה קבוצת הנשים הלא יהודיות (25.5%) שמרביתן ערביות. כמו כן, שיעור השתתפות של החרדיות נמוך יותר.
- ? שיעור ההשתתפות הנמוך מאד של הערביות נעוץ בסיבות חברתיות-תרבותיות. החרדיות נוטות פחות להשתתף בכח-העבודה בעיקר בשל היותן אמהות ברוכות ילדים.

## השתתפות נשים בישראל בכוח העבודה מה ניתן ללמוד מהשוואה בינלאומית

### פרסום דפי המידע נועד:

- א. ליצור באופן שוטף את 'סביבת המידע' בנושאי שוק העבודה בכלל, ובנושאים הקשורים לחומי אחריות המשרד בפרט.
  - ב. לשמש חיישן לאיתור נושאים שיפתחו בבוא העת לסקירות, מחקרים וכתבי עמדה.
- כתיבת דפי המידע תתבסס בעיקר על מערכים סטטיסטיים ייעודיים שפותחו ברשות וקבצי נתונים של ספקים חיצוניים למשרד. הזגש בדפי המידע יושם על הבהרה פשוטה וקצרה של הנתונים מבלי להיכנס לניתוח מעמיק של החומר.

אסנת פיקטלברג  
טובה נופך

מאי 2001

בנוסף, חברה שבה אין הבדלים בין המינים בשיעורי ההשתתפות הינה חברה שוויונית יותר. כמו כן, יציאת נשים לעבודה מחוץ למשק הבית יכולה להביא לשיפור מצב הנשים כפרטים.

הגורמים הדוחפים נשים לצאת לעבודה כוללים:

- עליה ברמת ההשכלה וברמת השכר
- תכנון המשפחה ירידה במספר הילדים, ותכנון המרווחים בין ילד לילד
- עליה ברמת החיים נשים מצטרפות לכוח העבודה כדי להגדיל את הכנסות המשפחה
- שיפורים טכנולוגיים המסייעים לניהול משק הבית וחוסכים זמן וידע (מכשור חשמלי, אוכל קפוא וכו')
- גמישות שוק העבודה עבודות חלקיות, חדירת נשים למגוון מקצועות
- קיומם של הסדרים תומכים לטיפול בילדי אמהות עובדות.

נפוצה הטענה, בקרב העוסקים בצמיחה כלכלית ובעוני, שניתן להעלות את שיעור ההשתתפות של כלל האוכלוסייה בישראל ב- 3-4%, ולהגיע לשיעורי ההשתתפות דומים לאלה של מדינות מפותחות אחרות באירופה, תוך פרק זמן קצר יחסית. הגידול בשיעור ההשתתפות של הנשים אמור לסייע ולהוות את המנוף המרכזי לגידול בשיעור ההשתתפות של כלל האוכלוסייה.

הממצאים המפורטים בדף מידע זה מורים, שצמצום הפערים יאריך מס' רב של שנים: העלאת שיעור ההשתתפות כרוכה בעיקר בשינוי עמדות ודפוסי התנהגות של האוכלוסייה הערבית, שהינו תהליך ארוך טווח. בנוסף, לא די בשינוי ההיצע של האוכלוסייה הערבית, אלא נדרש גם שינוי בביקוש אינטגרציה בין שוק העבודה הערבי לשוק היהודי והסרת חסמי ניעות בין השוקים.

## רקע

המאה ה-20 חוללה שינויים מרחיקי לכת באורח חייו של האדם, ובכלל זה בתפקידי הגבר והאישה. תפיסת הגבריות והנשיות השתנתה, והדבר מתבטא בכל תחום בחיי האדם, כולל בתחום התעסוקה. בחברה המסורתית לא יכלה האישה להתפרנס בכוחות עצמה, היא הייתה נתונה לחלוטין למרות הגבר. גם בחברה המודרנית, שיעור הנשים הפעילות בשוק העבודה נמוך במרבית המדינות משיעור הגברים הפעילים. ישנן עדיין נשים רבות החושבות שחלוקת התפקידים המסורתית היא טבעית ומוצדקת, ואינן רואות בה כל בעיה. ובמקביל, עדיין ישנם מעסיקים המעדיפים לאישי משרות פנויות בגברים.

בישראל קיימים כבר שנים חוקים והסכמים רבים המגיינים על האישה העובדת בכלל ועל אם עובדת בפרט, ובכל זאת הנשים בישראל אינן מסתערות על שוק העבודה. אמנם שיעור הנשים המשתתפות בכוח העבודה<sup>1</sup> בישראל עלה באופן ניכר במהלך העשורים האחרונים, אך עדיין הוא נמוך ביחס למדינות מפותחות אחרות.

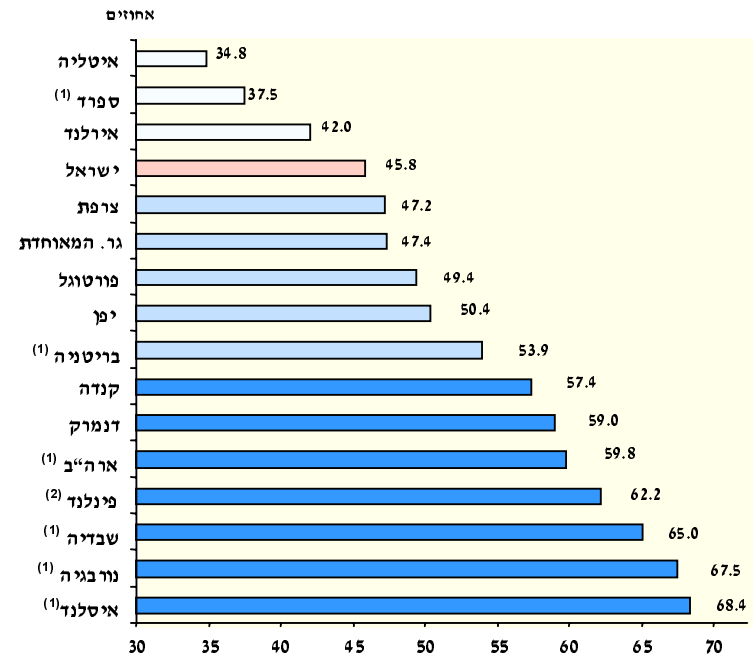
הגדלת שיעורי ההשתתפות בכוח העבודה של נשים לשיעורים דומים לאלו של גברים, תביא לשימוש מושכל יותר בהון האנושי: ניצול היצע העבודה העומד לרשות המשק, ובעקב היצע העבודה עתיר ההשכלה, יכול להביא לצמיחה כלכלית ולהגדלת התפוקה של המשק.

הנתונים המופיעים בדף מידע זה נלקחו מפרסום של ארגון העבודה הבינלאומי ILO, Key Indicators of the Labour Market 1999 - , ומסקרי כח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

<sup>1</sup> שיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי לפי הגדרת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בני 15 ומעלה (שאינם בכוחות הביטחון) שהיו "מועסקים" או "בלתי מועסקים" (מו בטלים) בשבוע הקובע כאחוז מסה"כ האוכלוסייה בגיל העבודה (גילאי 15+).

שיעור ההשתתפות של נשים בכח העבודה בישראל עדיין נמוך יחסית לשיעורי ההשתתפות של נשים במדינות מפותחות אחרות. ישראל ממוקמת בתחתית קבוצת המדינות בעלות שיעורי השתתפות בינוניים.

**שיעור השתתפות של נשים במדינות נבחרות, 1997**



(1) גילאי 16+ (2) גילאי 15-74

2

- ← בולטים במיוחד שיעורי ההשתתפות הגבוהים במדינות צפון אירופה וסקנדינביה בשבדיה, נורבגיה ואיסלנד שיעורי ההשתתפות בכח העבודה של נשים בגילאי 15+ בשנת 1997 עמדו על 65% ומעלה. נראה, ששיעורי ההשתתפות הגבוהים נובעים מכך שמדינות אלה הן מדינות סוציאל-דמוקרטיות, ומדיניות הרווחה נותנת דגש לקיומם של הסדרים תומכים לאמהות עובדות.
- ← שיעורי השתתפות גבוהים יחסית מאפיינים גם את מדינות צפון אמריקה וחלק ממדינות מערב-אירופה. מדובר במדינות ליברליות בהן הפרט חייב לדאוג לפרנסתו.
- ← במדינות אירופה השמרניות (כגון ספרד ואיטליה) שיעורי ההשתתפות של נשים בכח העבודה נמוכים.

**שיעורי ההשתתפות של נשים בכח העבודה לפי קבוצות גיל**

קבוצת הגיל 25-54 היא קבוצת גילאי העבודה העיקריים. גם כאשר בוחנים את שיעורי ההשתתפות בכח-העבודה של נשים בגילאים אלה, עולה שישראל ממוקמת בשוליה הנמוכים של קבוצת המדינות בעלות שיעורי השתתפות בינוניים.

פילחנו את אוכלוסיית הנשים במדינות נבחרות לפי קבוצות הגיל הבאות:

1. גילאי 15-24 קבוצת הגיל הצעירה, בה עדיין חלק גדול מהאוכלוסייה משולב במסגרות לימוד.
2. גילאי 25-54 אלה הם גילאי העבודה העיקריים. בגילאים אלה נשים צריכות להתמודד בו זמנית עם גידול הילדים וההשתלבות בעבודה.
3. גילאי 55-64 אלה הם הגילאים המבוגרים, בהם בחלק מהמדינות ובעיקר במדינות רווחה, העובדים פורשים לפנסיה.
4. גילאי 65+ במרבית המדינות המפותחות, גיל הפרישה לפנסיה בשנות ה-90 נע בין 55 ל-65, כך שגילאים אלה במרבית המקרים הם גילאי הפרישה משוק העבודה.

← כפי שמתואר בתרשים ניתן לחלק את המדינות המוצגות לשלוש קבוצות על-פי שיעורי ההשתתפות בכח העבודה של הנשים. ישראל שייכת לקבוצת המדינות בעלות שיעורי השתתפות בינוניים, ואף ממוקמת בתחתית קבוצה זו.

### שיעור ההשתתפות של נשים בכח העבודה לפי קבוצות גיל, 1997

	+65	55-64	25-54	24-15	+15	
	באחוזים					
פינלנד	1.6 <sup>(2)</sup>	42.6	85.5	44.6	62.2 <sup>(1)</sup>	
שבדיה	3.0	64.6	84.4	45.4 <sup>(4)</sup>	65.0 <sup>(3)</sup>	
נורבגיה	8.9	60.6	83.3	58.1 <sup>(4)</sup>	67.5 <sup>(3)</sup>	
צרפת	1.0	31.6	77.3	24.5	47.2	
ארה"ב	8.6	50.9	76.7	62.6 <sup>(4)</sup>	59.8 <sup>(3)</sup>	
קנדה	3.5	36.5	76.6	59.0	57.4	
בריטניה	3.2	40.3	75.0	66.1 <sup>(4)</sup>	53.9 <sup>(3)</sup>	
גרמניה המאוחדת	1.6	33.0	73.7	47.8	47.4	
יפן	15.4	49.5	66.7	47.7	50.4	
ישראל	4.9	32.6	65.8	34.0	45.8	
ספרד	0.9	20.6	58.1	41.2 <sup>(4)</sup>	37.5 <sup>(3)</sup>	
איטליה	1.9	15.0	55.1	33.5	34.8	

(1) גילאי 15 74 (2) גילאי 65 74 (3) גילאי 16+ 74 (4) גילאי 16 24.

שיעורי ההשתתפות בכח העבודה של קבוצת הגיל הצעירה (גילאי 15 24) בכל המדינות,

נמוכים מאלה של קבוצת גילאי הביניים (גילאי 25 54).

רבים מהשייכים לקבוצת גיל זו משולבים במסגרות לימודים. בישראל שיעור ההשתתפות של קבוצת גיל זו נמוך במיוחד בגלל תקופת השרות הצבאי, הדוחה את גיל הכניסה לשוק העבודה.

שיעורי ההשתתפות של קבוצת גילאי הביניים גבוהים באופן ניכר משיעורי ההשתתפות של סה"כ האוכלוסייה, בכל המדינות, כצפוי. קבוצת גיל זו כוללת את מרביתה של קבוצת האמהות העובדות, הצריכות להתמודד בו זמנית עם הטיפול בילדים ועם העבודה מחוץ למשק הבית.

שיעורי ההשתתפות של נשים בגילאים המבוגרים (גילאי 55 64 ו-65+), הנפוצים כגילאי הפרישה משוק העבודה, נמוכים באופן משמעותי מאלה של קבוצת גילאי הביניים. שיעורי ההשתתפות של קבוצת גיל אלה מושפעות באופן מכריע מהתערבות מוסדית לגבי פרישה מעבודה, וכן מתוחלת החיים והמבנה הדמוגרפי של האוכלוסייה בכל מדינה.

### השינויים בשיעורי ההשתתפות של נשים בכח העבודה במדינות

#### בחרות במרוצת שני העשורים האחרונים

מקומה היחסי של ישראל בין מדינות העולם המפותחות לא השתנה במהלך שני העשורים האחרונים, והיא נותרה בשוליה התחתונים של קבוצת המדינות בעלות שיעורי השתתפות בינוניים. מבדיקות תת-קבוצות באוכלוסיית הנשים בישראל עולה ששיעור ההשתתפות של נשים יהודיות דומה לזה של קבוצת המדינות בעלות שיעורי השתתפות גבוהים.

בדקנו את השינויים שחלו בשיעורי ההשתתפות של נשים בכוח העבודה ב-3 נקודות זמן במהלך שני העשורים האחרונים בשנת 1980, בשנת 1990 ובשנת 1997. החלטנו להתמקד בקבוצת הגילאים 25-54, כדי לנטרל השפעות של השתלבות במסגרות לימודים ודחיית גיל הכניסה לשוק העבודה בישראל בגלל תקופת השרות הצבאי, המשפיעות בעיקר על שיעורי ההשתתפות של קבוצת הגיל הצעירה וכן השפעות של מבנה דמוגרפי והתערבות מוסדית לגבי פרישה מעבודה, המשפיעות בעיקר על הקבוצות המבוגרות.

#### שיעורי ההשתתפות בכוח העבודה של נשים בגילאי 25-54 במדינות נבחרות 1997, 1990, 1980

	1980	1990	1997	
	באחוזים			
פינלנד	82.7	86.0	85.5	
שבדיה	82.9	90.8	84.4	
נורבגיה	68.9	79.2	83.3	
דנמרק	80.4	87.7	81.7	
צרפת	63.8	72.9	77.3	
ארה"ב	64.0	74.0	76.7	
קנדה	60.6	75.7	76.6	
בריטניה	61.2	72.9	75.0	
פורטוגל	54.1	69.5	75.0	
גרמניה המערבית	56.6	64.1	69.6	
אוסטרליה	53.3	66.6	68.6	
יפן	56.7	64.2	66.7	
ישראל	49.1	59.0	65.8	
אירלנד	28.9	45.6	58.4	
ספרד	30.6	46.9	58.1	
איטליה	42.5	53.8	55.1	

**שיעורי השתתפות בכ"ע אזרחי של נשים בגילאי 25-54 בישראל, 1997, 1990, 1980.**

קבוצת אוכלוסייה	1997	1990	1980
סה"כ נשים	65.8	59.0	49.5
נשים יהודיות	74.3	67.2	54.5
מהן: ילידות ישראל	76.2	71.3	63.5
עולות <sup>(1)</sup>	74.8	41.0	63.7
חרדיות	56.2 <sup>(2)</sup>		
נשים לא-יהודיות	25.5	14.4	11.5
מהן: נוצריות	53.2	32.3	29.5
מוסלמיות	16.2	11.3	7.0

(1) עולות הוגדרו כמי שעלו לישראל עד 7 שנים לפני השנה המצוינת.

(2) שנת 2000, נשים בגילאי 20 - 45, הנתון נלקח מסקר מיוחד המבוצע ע"י הרשות לתכנון כ"א. מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקרי כ"א, 1987, 1997, 1980.

מבדיקת שיעורי ההשתתפות של תת-קבוצות באוכלוסיית הנשים בישראל עולה, ששיעור ההשתתפות של נשים יהודיות ובעיקר של ילידות ישראל מגיע לשיעור ההשתתפות של 'מועדון' המדינות בעלות שיעורי ההשתתפות גבוהים (למעט מדינות סקנדינביה).

גלי העליה ממזרח-אירופה בשנות ה-70 ובשנות ה-90 תרמו רבות לעליה בשיעור ההשתתפות בכח העבודה של נשים בישראל. הנשים ממזרח-אירופה הביאו עמן דפוסי עבודה שונים מאלה המקובלים בארץ - עולות אלה נוטות יותר לצאת לעבודה. האטה בקצב העליה עלולה לגרום להאטה בקצב הגידול של שיעור ההשתתפות של נשים בכח העבודה.

קבוצת הנשים המוסלמיות בולטת בשיעורי ההשתתפות הנמוכים שלה. זוהי קבוצה מיוחדת, שהעלאת שיעורי ההשתתפות בקרבה מסובכת במיוחד.

בישראל בעשור האחרון, קצב הגידול השנתי בשיעור ההשתתפות של נשים בגילאי 25+ הוא 0.74 נקודות אחוז, וקצב הגידול של נשים בגילאי 25-54 הוא 1.06 נקודות אחוז. בהנחה שקצב הגידול בשיעור ההשתתפות ימשיך באותו קצב, שיעור ההשתתפות של נשים בכוח העבודה בישראל ישתווה לזה של 'מועדון' המדינות בעלות שיעורי ההשתתפות גבוהים (סדר גודל של 60% לגילאי 25+, ו-77% לגילאי 25-45) עוד כ-10 - 15 שנים.

ניתן לחלק את המדינות המפורטות בטבלה לארבע קבוצות על פי שיעורי ההשתתפות בכח העבודה של הנשים כמפורט להלן:

1. מדינות עם שיעורי ההשתתפות גבוהים מאד בקבוצה זו נכללות מדינות סקנדינביה וצפון אירופה. שיעורי ההשתתפות הגבוהים ניכרים במדינות אלה באופן רצוף לאורך שני העשורים. נראה שמדינות אלה אכן הגיעו למיצוי ההון האנושי של הנשים.
2. מדינות עם שיעורי ההשתתפות גבוהים בקבוצה זו נכללות מדינות צפון אמריקה וחלק ממדינות מערב אירופה.
3. מדינות עם שיעורי ההשתתפות בינוניים בקבוצה זו נכללות חלק ממדינות מערב אירופה, יפן ואוסטרליה.
4. מדינות עם שיעורי ההשתתפות נמוכים לקבוצה זו משתייכות מדינות אירופה השמרניות.

דרוג המדינות דומה לזה שהתקבל בבחינת שיעורי ההשתתפות של גילאי העבודה (גילאי +15).

בכל המדינות שיעור ההשתתפות של נשים בגילאי 25-54 נמצא במגמת עליה (פרט לחלק ממדינות סקנדינביה כפי שפורט להלן), אך קצב הגידול שונה, ולכן מיקומן של חלק מהמדינות נע בין הקבוצות: מדינות ששיעור ההשתתפות בהן עלה באופן ניכר 'עלו קבוצה', ומדינות ששיעור ההשתתפות בהן עלה באופן מתון 'ירדו קבוצה'.

ישראל נמצאת בקבוצת המדינות עם שיעורי ההשתתפות בינוניים, ומקומה היחסי בין המדינות המפותחות כמעט ולא השתנה במהלך שני העשורים.

בחלק ממדינות סקנדינביה, שבהן היו שיעורי ההשתתפות גבוהים במיוחד, הן בשנת 1987 והן כיום, מסתמנת ירידה קלה בשיעורי ההשתתפות של נשים בכוח העבודה בעשור האחרון. ירידה זו מסתמנת גם בשיעורי ההשתתפות של גברים, ומעידה לכן על מערכת ההעדפות של כלל האוכלוסייה.

אירלנד וספרד בולטות בקצב הגידול המהיר בשיעור ההשתתפות בשני העשורים האחרונים. שיעור ההשתתפות של נשים בגילאי 25-54 עלה באירלנד מ-28.9% ב-1980 ל-58.4% ב-1997, בספרד העלייה הייתה מעט איטית יותר. נראה שקצב הגידול המהיר באירלנד נובע מתוכנית הרפורמה בחלק ממדינות סקנדינביה, שבהן היו שיעורי ההשתתפות גבוהים במיוחד, הן שיושמה בהן בהשכלה הגבוהה, הן בתחומי הטכנולוגיה והן בהשקעות גבוהות, שהביאו לצמיחה גבוהה. ספרד גם כן עברה תהליך צמיחה כלכלית מואץ בסוף שנות ה-80.

בישראל חל גידול מרשים בשיעור ההשתתפות של נשים בכוח העבודה, אך כאמור מקומה היחסי בין המדינות המפותחות לא השתנה. כדי להבין טוב יותר את מגמות ההתפתחות של ההשתתפות בכח העבודה, נבחן את שיעורי ההשתתפות בכוח-העבודה של תת-קבוצות באוכלוסיית הנשים בישראל, באותן שלוש נקודות זמן, במהלך שני העשורים האחרונים, כמפורט בטבלה להלן.